

III MOJ DORPINOS EKSPERIMENTALNOJ NAUCI

...

Psihičke istine - Neophodno je usvojiti naučni stav radi interpretacije činjenica koje se pojavljuju kod dece kada se razvijaju prema ovom sistemu i radi potpunog oslobadjanja od stare školske koncepcije prema kojoj se razvoj deteta procenjuje na osnovu umešnosti u različitim oblastima učenja. Ovde je, skoro kao kod naučnika koji se bavi prirodnim naukama, suština u **posmatranju razvoja određenog životnog fenomena**. Istina je da pripremamo posebne spoljne uslove; ali psihički efekti su direktno vezani za spontani razvoj unutrašnje aktivnosti deteta.

Nema dakle direktne saglasnosti između učiteljice i deteta; instrukcija sigurno nije uzrok učenog efekta. To je predmet metoda koji, kao reagens, izaziva posebnu psihičku reakciju; ona se može sumirati kao **budjenje**, kao organizacija ličnosti. Disciplina, kao prvi rezultat unutrašnjeg uspostavljenog reda je i osnovni fenomen koji treba tražiti kao **spoljni znak započetog unutrašnjeg procesa**.

Tokom prvih dana po otvaranju nove škole, smatramo da je karakterističan **početni nered**, posebno ako učiteljica vrši svoj prvi eksperiment i zato je hendikepirana jer ima prevelika očekivanja. Deca ne reaguju odmah na materijal niti se, kao što ona očekuje, odmah za njega interesuju prema individualnim interesovanjima. Ako su deca veoma siromašna, ovaj fenomen se gotovo uvek dešava odmah; ali ako su deca bogatija, već zasićena različitim posedovanjima i najskupljim igračkama, veoma retko ih privlači prezentovani podsticaj. Zato naravno dolazi do nereda, kada učiteljica od te slobode koju treba da poštuje pravi vrstu lanca, i dogmu od povezanosti koja postoji između podsticaja i dečije duše, jer sloboda data deci ne daje očekivane rezultate. Iskusna učiteljica razume da sloboda počinje tek onda kada je život koji treba da se razvije u detetu započet i zato poseduje takt koji veoma olakšava snalaženje u početnom periodu.

Ali iskustvo, čak i u najnepovoljnijim uslovima, kao što je ono sa neiskusnom učiteljicom i bogatom decom, je poučno, i daje jasniju sliku osnovnog psihičkog fenomena, koji se može porediti sa redom koji nastaje iz haosa. Citiram, u vezi ovoga, različite opise, od kojih su neki već objavljeni, među njima onaj koji je dala gdja George iz njene prve škole u SAD i gdja Dufresne iz Engleske.

Početni nered je elokventno iznela gdja George: "Deca prvo otimaju predmete jedna drugima iz ruke; ako pokušam da jednom detetu pokažem neki predmet, drugi bace ono što su uzeli i skupe se okolo, bez svrhe i bučni. Kada završim sa prezentacijom, sva deca se grabe i prepiru oko tog predmeta. Deca ne pokazuju nikakvo interesovanje za materijal, idu od jednog do drugog bez korišćenja bilo kog. Jedno dete je toliko bilo nesposobno da mirno sedi da nije moglo da izdrži dovoljno dugo da prstima predje preko jednog od kružnih predmeta koje dajemo deci. U većini slučajeva su pokreti dece bez smisla, oni trče po sobi bez cilja. Pri tome ne poštuju predmete oko sebe; spotiču se o stolove, obaraju stolice i staju na materijal; nekada počnu da rade nešto na jednom mestu pa otrče na suprotnu stranu; uzimaju predmete i bacaju ih kapriciozno okolo".

Gdja Dufresne opisuje početni nered u svojim prvim pokušajima na sledeći način: "Moram da priznam da su prve četiri nedelje bile obeshrabrujuće; deca nisu mogla da se ni nekoliko trenutaka bave nečim; nisu pokazala ni inicijativu ni istrajnost; povremeno prate jedni druge kao stado ovaca; kada jedno dete uzme neki predmet, svi žele da ga imitiraju; ponekad se kotrljaju po podu i prevrću stolice".

Na osnovu eksperimenta sa decom ovde u Rimu, dobijamo sledeći lakonski opis: "Najveća teškoća je pitanje discipline. Deca uopšte nisu privučena radom i ne izgledaju kao da su zainteresovana da počnu".

Sve ove osobe, koje su radile nezavisno jedna od druge, kasnije su se složile u načinu na koji

počinje da se uspostavlja red. Fenomen je identičan: u određenom trenutku, dete **počinje da pokazuje intenzivno interesovanje za jednu od vežbi**. To ne mora biti vežba iz početne grupe, već bilo koji predmet koji privuče duboku pažnju deteta; značajan faktor nije spoljni predmet već unutrašnja aktivnost duše koja reaguje na podsticaj i koja je njime okupirana.

Kada dete jednom pokaže intenzivno interesovanje za neki od predmeta koje smo prezentovali kao nešto što **odgovara njegovim psihičkim potrebama**, ono počinje da pokazuje sličan interes za sve druge predmete i počinje da razvija aktivnosti u skladu sa prirodnim fenomenom. Kada je jednom došlo do inicijacije, ona vodi razvoju koji se odvija konstantno i sopstvenom brzinom. Pored toga, ovaj fenomen nije vrsta sporog i postepenog napretka koji može izazvati merena i sistematska spoljna aktivnost; pre je **eksplozivnog karaktera** neslućenog obima koji se pojavljuje iznenada, i tera nas da se setimo kriza u fiziološkom životu, tako karakterističnih za period rasta. Tako od jednog do drugog dana detetu izlaze zubi, od jednog do drugog dana izgovara prve reči, od jednog do drugog dana napravi prvi korak; i kada se pojavi prvi zub, ostali niču; kada je prva reč izgovorena, jezik se razvija; kada je napravljen prvi korak, moć hodanja se pojavila zauvek.

Slično se dešava sa prvom pojavom psihičkog reda, koji je početak progresivne evolucije u unutrašnjem životu. Citiram sledeće rečenice Gđe George koja opisuje dolazak discipline: "Za nekoliko dana nebulozna masa uskomešanih čestica - nemirne dece - **počinje da dobija oblik**. Deca počinju da se snalaze i da otkrivaju interesovanje za one predmete koje su prvo odbacila kao nezanimljive, i kao rezultat ovog novog interesovanja, počinju da deluju kao nezavisni pojedinci". Gđa George koristi izraz: "Postaju izuzetni individualci". "Sada predmet za koji je jedno dete izuzetno zainteresovano nije uopšte privlačan drugom detetu i pojavljuje se jasna podela u pokazivanju pažnje. Bitka je konačno dobijena kada dete otkrije određen predmet koji spontano izaziva u njemu veliko interesovanje. Nekada se ovaj entuzijazam javlja neočekivano, ili velikom brzinom".

"Jednom prilikom sam pokazala detetu skoro sve predmete a da nijedan nije izazvao ni najmanje interesovanje. Onda sam mu pokazala dve obojene pločice - plavu i crvenu, i ukazala mu na razliku u bojama. Dete ih je odmah uzelo sa izgledom žedne osobe i naučilo odmah pet različitih boja; sledećeg dana je uzelo skoro sve predmete koje je prvo odbacilo i malo po malo uvežbalo rad sa njima".

"Dete koje prvo nije moglo da se koncentriše, našlo je izlaz iz ovog stanja haosa pomoću jednog od najsloženijih predmeta - dugačkih štapova; koristilo ih je neprestano cele nedelje i naučilo da broji i jednostavno sabiranje. Zatim je počelo da se bavi cilindrima i geometrijskim figurama, lakšim predmetima, i zatim pokazalo interesovanje za svaki predmet u sistemu".

"Čim dete nađe predmet koji ga interesuje, nemir odmah nestaje; njihovo mentalno nespokojstvo se završava i počinju da se zanimaju kockama, bojama itd".

Veoma je interesantno pratiti opet gđu George u njenom opisu posebnih kvaliteta koji se razvijaju posle takvog fenomena. Ona ilustruje razvoj individualnosti lepom anegdotom:

"Bile su dve sestre, jedna od tri, druga od pet godina. Dete od tri godine je jedva postojalo kao ličnost, toliko je je imitirala stariju sestru u svemu; na primer, ako bi starije dete uzelo plavu olovku i mlađe nije bilo srećno dok takodje nema plavu olovku; ako je starija sestra jela hleb i puter, šta god drugo da je mlađe dete imalo, ne bi taklo ništa osim hleba i putera itd. Ovo dete nije zanimalo ništa u školi, već je pratilo sestru, imitirajući sve što ona radi. Jednog dana se zainteresovala za roze kocke, sagradila je nekoliko puta kulu sa najvećim interesovanjem, ponovila vežbu nekoliko puta i potpuno zaboravila sestru. Starija devojčica je toliko bila zapanjena da je pozvala mlađu sestru i rekla joj: "Kako to da dok ja bojim krug ti praviš kulu?". Od tog dana mlađe dete je postalo ličnost; počela je da se razvija nezavisno i više nije bila samo senka svoje sestre".

Ove interesantne činjenice vezane za spontani razvoj kvaliteta koji nisu prvobitno postojali u detetu i koji su se neočekivano i intenzivno pojavili posle osnovnog fenomena - intenzivnog i dugog interesovanja za određeni zadatak, potvrđene su u ponovljenim eksperimentima na raznim mestima i od raznih osoba koje nisu bile u vezi jedna sa drugom.

Tako, na primer, gdja Dufresne piše o četvorogodišnjoj devojčici koja nije bila u stanju da nosi ni do pola punu čašu vode a da ne prospe; ovaj zadatak je za nju bio odbojan, jer je znala da ne može da ga izvrši. Jednoga dana se udubila u rad sa jednim od predmeta i posle toga je počela da sa lakoćom nosi čaše vode; kada je neko od druge dece crtalo sa vodenim bojama, sa zadovoljstvom bi nosila vodu bez ikakvog prosipanja.

Druga značajna činjenica je vezana za gdju Barton, australijsku učiteljicu. Medju decom je bila devojčica koja još nije počela da govori već je samo ispuštala neartikulisane zvuke; njeni roditelji su je vodili kod lekara koji je utvrdio da je dete sasvim normalno i da će progovoriti u nekom trenutku. Ovo dete se zainteresovalo za cilindre i dugo vremena ih koristilo vadeći i vraćajući ih na mesto; pošto je ponavilo vežbu sa velikom pažnjom, otrčalo je do učiteljice i reklo: "Dođi da vidiš!".

Fenomen koji se stalno dešava kada deca počnu da se interesuju za rad i da razvijaju sebe je **živahna radost** koja izgleda da ih obuzme. Neki psiholozi bi rekli da je to sentimentalna nota koja odgovara intelektualnom bogaćenju; fiziolog koji bi uradio tačno poredjenje, mogao bi da potvrdi da je radost pokazatelj unutrašnjeg rasta, kao što je povećanje u težini pokazatelj rasta tela.

Sama deca izgleda da imaju senzaciju duhovnog rasta, svest o bogaćenju kojim jačaju svoje ličnosti; ona pokazuju sa radosnim ispoljavanjem viši proces koji počinje u njima. "Sva deca," kaže gdja George, "pokazuju onaj ponos koji mi sami osećamo kada uradimo nešto stvarno novo. Ona trče oko mene, grle me oko vrata, kada nauče neku jednostavnu stvar, govoreći: "To sam sam uradio, nisi mislila da mogu da uradim; uradio sam bolje nego juče".

Posle ovih dešavanja se uspostavlja stvarna disciplina, najočigledniji rezultat povezan sa onim što zovemo "poštovanje rada drugih i poštovanje prava drugih". Od tada dete više ne pokušava da uzme nečiji rad; čak i ako želi, čeka strpljivo dok predmet nije slobodan; i često dete postaje zainteresovano posmatrajući drugo dete kako radi na nekom predmetu koje bi ono želelo da koristi. Kasnije, kada je disciplina razvijena ovim unutrašnjim procesima, dešava se odjednom da dete radi potpuno nezavisno od druge dece, gotovo kao da razvija svoju ličnost; ali zbog ovog rada ne dolazi do moralne izolacije; naprotiv, postoji uzajamo poštovanje i prijateljstvo medju decom, osećaj koji ujedinjuje umesto da odvaja; i tako se radja kompleksna disciplina koja sadrži osećaj koji mora da prati red u zajednici.

Gdja Dufresne kaže: "Posle božićnih praznika, kada je škola počela ponovo, pojavila se velika razlika. Izgledalo je kao da se disciplina sama uspostavila, bez ikakvog napora sa moje strane. Deca su izgledala previše udubljena u rad da bi se bavila bilo kakvim aktivnostima koje su obeležile njihovo početno ponašanje. Spontano su otišla do polica da izaberu one predmete koje su ranije smatrala dosadnim. Uzela su geometrijske figure, cilindre, i počela da dodiruju ivice drvenih oblika svojim prstima; mladja su pokazala zanimanje za ramove za oblačenje sa dugmetima i trakama; uzimala su jedan za drugim bez ikakvog znaka umora i izgledala oduševljena novim predmetima. Radna atmosfera je zavladała učionicom. Deca koja su do tada birala predmete na osnovu trenutno impulsa, sada su pokazala želju za nekom vrstom pravila, ličnog i unutrašnjeg pravila; ona su koncentrisala svoje napore na svoj zadatak, radeći tačno i sistematski, pokazujući stvarno zadovoljstvo u prevazilaženju teškoća. Ova preciznost u radu je imala trenutni uticaj na njihove karaktere. Počeli su da kontrolišu svoje nerve."

Primer koji je zapanjao gdju Dufresne najviše tiče se dečaka od četiri i po godine, koji je prvo izgledao veoma nervozno i razdražljivo i uznemiravao ceo razred: "Mašta ovog deteta je toliko bila razvijena da kada bi mu dali predmet, on nije obraćao pažnju na stvarni oblik, već bi ga personifikovao i dalje personifikovao sebe, neprestalno pričajući, pretvarajući se da je neko drugi i izgledajući nesposoban da usmeri pažnju na predmete. Dok mu je mozak bio u haotičnom stanju nije bio u stanju da izvrši bilo koju preciznu aktivnost; nije na primer mogao da zakopča dugme... Odjednom je izgledalo kao da se čudo dogodilo u njemu. Primetila sam sa zaprepašćenjem veliku promenu u njemu. Počeo je jednu od vežbi kao svoj omiljeni rad, zatim izabrao sve druge sukcesivno i tako smirio svoje nerve."

Izabraću iz raznih ličnih studija koje su vršile dve direktorke Dečijih kuća u Rimu za dobrostojeću

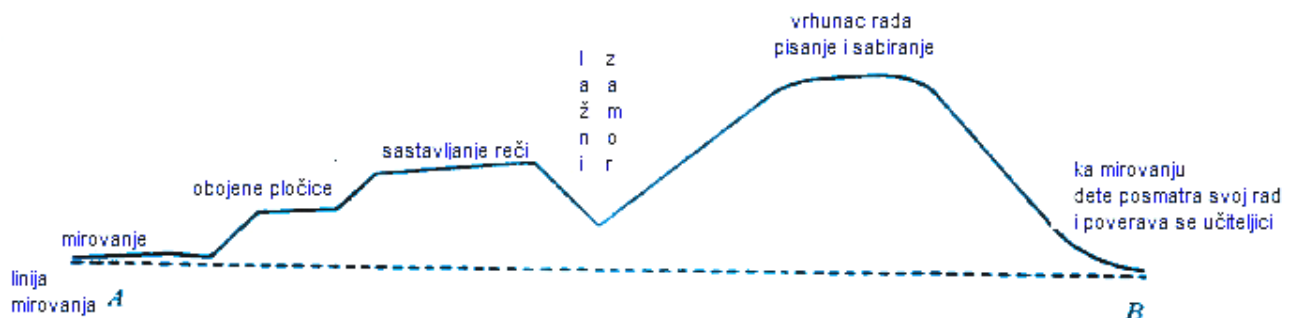
decu, onu o dva deteta različitog karaktera. Jedno od njih je došlo prekasno u školu, kada je bilo previše staro i već se razvilo u drugoj sredini. Drugo je malo dete normalnih godina za početak pohadjanja Dečje kuće. Starije dete (dečak od pet godina) je već bio u Froebel vrtiću, gde je smatran problematičnim zbog svog nemira. "Prvih nekoliko dana je bio mučenje za nas, jer je želeo da radi, ali nije mogao da se zadrži ni na jednoj vežbi. Za sve je govorio: 'Ovo je igra,' i trčao po učionici ili smetao drugoj deci. Na kraju je počeo da se zanima crtanjem." Iako normalno crtanje dolazi posle vežbi edukacije čula, ostavljen je da slobodno radi šta želi; učiteljica je ispravno mislila da bi bilo beskorisno insistirati da se dete bavi nečim drugim. Zaista, ovo dete, pošto je prošlo uzrast kada primarni materijali odgovaraju psihičkim potrebama detinjstva, bilo je prvi put privučeno vežbom višeg reda, crtanjem. "Dok je dete prvo prelazilo sa jedne vežbe na drugu, i čak uzimalo slova, ali nikada se ne radeći sa bio kojim od ovih predmeta, sada se odjednom uspostavila disciplina. Ne znamo tačno u kom trenutku se promena dogodila, ali se disciplina ustalila i usavršila se, i dostigla viši nivo u skladu sa većim interesovanjem deteta za svaku vrstu rada. Zahvaljujući interesovanju koje je prvo izazvano crtanjem, dete je spontano prešlo na crvene štapove, zatim na geometrijske figure i tako postepeno radilo sa svim ranijim senzornim podsticajima koje je učiteljica izostavila." Tako vidimo da starije dete bira predmete obrnutim redom, od najtežih do osnovnih.

Drugo dete od tri godine je takodje bilo vrlo nedisciplinivano. Učiteljice su počele da očajavaju, kada je dete počelo da se interesuje za cilindre i jedan od ramova za oblačenje. Odmah je počeo stalan rad i dete je prestalo da smeta ostaloj deci.

"Dečijoj kući" za siromašnu decu u Rimu, koju je vodila gospodja Maccheroni, bilo je moguće napraviti posmatranje koje je predstavljeno dijagramom kako bi tok fenomena bio jasnije predstavljen. Linija AB predstavlja stanje mirovanja; fenomen reda (rad) je predstavljen iznad a nemir ispod ove linije. Kada dete postane mirno posle prvog privlačnog zadatka, u njemu se može uspostaviti stalno stanje reda. U ovoj fazi se mogu istražiti najpovoljniji uslovi za rad.

OSNOVNA KRIVA UREDJENOG RADA

Ova kriva prikazuje jutarnje aktivnosti deteta.

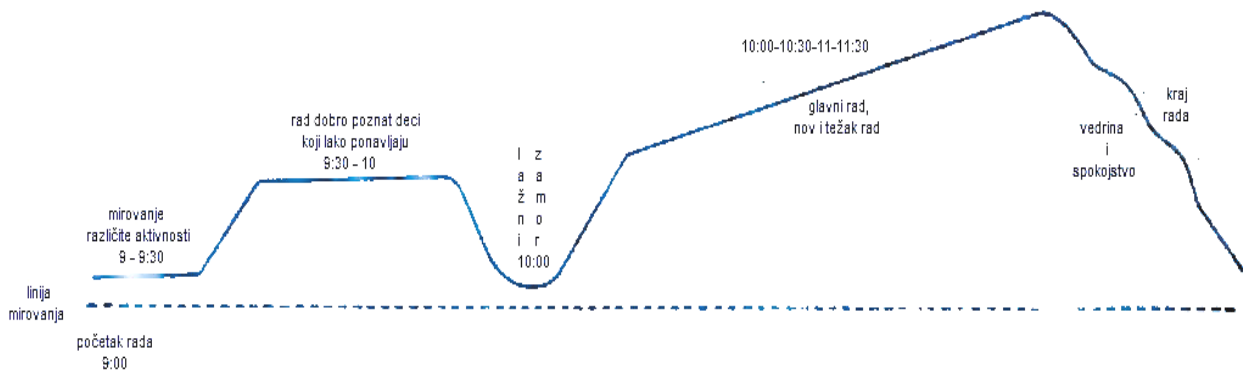
Dete je neko vreme mirno a zatim bira vežbu koja mu je laka, kao što je redjanje obojenih pločica po gradaciji; nastavlja da radi na tome neko vreme, ali ne dugo; zatim prelazi na neki komplikovaniji rad, kao što je sastavljanje reči od pokretne azbuke i ovim se dugo vremena bavi (oko sat i po). Prestaje sa radom, šeta po sobi i čini se mirnim; neupućenom posmatraču izgleda da dete pokazuje znake umora. Ali posle nekoliko minuta počinje težu vežbu u koju je tako duboko udubljen da nam to pokazuje da je dostiglo vrhunac svoje aktivnosti (sabiranje i zapisivanje rezultata). Kada je posao završen, njegova aktivnost se završava u spokojstvu; posmatra svoj rad dugo vremena, zatim prilazi učiteljici i počinje da joj se poverava. Dete ima izgled osobe koja je odmorna i zadovoljna.

Zanimljiv je zamor koji se pojavljuje između prvog i drugog perioda rada; u tom trenutku dete nije smireno i srećno kao na kraju krive, već pokazuje znake nemira, kreće se, šeta ali ne uznemirava ostale. Može se reći da je u potrazi za maksimalnim zadovoljenjem svog interesovanja i da se priprema za svoj "veliki rad".

Ali, sa druge strane, kada je ciklus završen, dete se odvaja od svoje unutrašnje koncentracije; osveženo i zadovoljno, oseća više socijalne impulse, kao što je želja za poveravanjem i uspostavljanje veze sa drugima.

Ovaj proces postaje vremenom opšti proces u grupi disciplinovane dece. Gospodja Maccheroni sumira ovaj kompleksni fenomen na sledeći način:

CELA GRUPA DECE TOKOM RADA

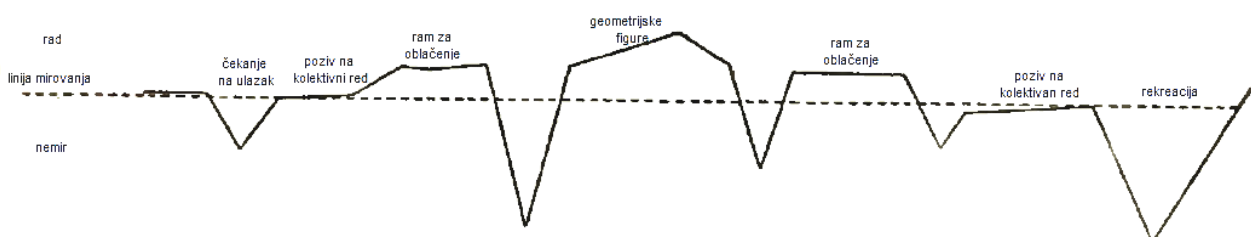

U prvom periodu ujutru, do oko 10 sati, deca biraju lakše i poznate vežbe. U 10 sati dolazi do velike uskomešanosti; deca su nemirna, niti rade niti idu u potragu za materijalima. Stiće se utisak da je grupa umorna i da samo što nije u neredu. Posle nekoliko minuta ponovo se uspostavlja savršen red; deca su ponovo udubljena u rad i biraju sve teže vežbe. Kada prestanu sa radom, deca su ljubazna, mirna i srećna.

Ako tokom perioda lažnog zamora, u 10 sati, neiskusna učiteljica interveniše, misleći da je prekid rada ili priprema za glavnu vežbu nered, ako zove decu i tera ih da se smire, deca će ostati nemirna i rad se neće nastaviti. Deca neće biti mirna već ostaju u nenormalnom stanju. Drugim rečima, ako su prekinuta u svom ciklusu, gube sve osobine vezane za *unutrašnji proces koji se ponavlja i koji je završen do kraja*.

Iako kriva individualnog rada nije opšta niti striktno stalna kako je opisano, može se smatrati prosečnim tipom rada na postignutom nivou reda. Zanimljivo je razmotriti krivu dece kod koje red još nije uspostavljen. Siromašna deca gotovo nikada nisu u takvom stanju konfuzije kao bogata; ona su uvek više ili manje privučena predmetima i reaguju na njih sa odredjenim interesovanjem od prvog trenutka. Ovo interesovanje je medjutim veštačko. Njih privlači radoznalost, želja za držanjem lepih predmeta. Neko vreme se zabavljaju, to je istina, sa pojedinim predmetima, menjajući ih i birajući, ali bez dubljeg interesovanja. Karakteristika ovog perioda, koji može potpuno izostati u grupi bogate dece, je povremeno pojavljivanje nemira. Sledeći dijagram predstavlja ovaj period.

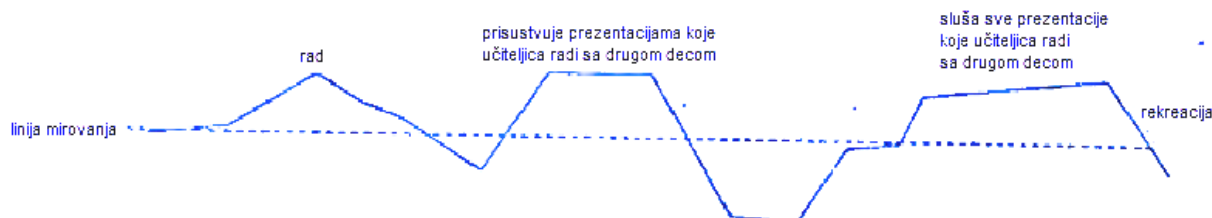
INDIVIDUALNE RAZLIKE FAZA PRE POJAVE REDA Individualna kriva siromašnog deteta

Različite krive rada se mogu naći ispod linije mirovanja, u stanju nemira. Samo kada su deca kolektivno pozvana da budu mirna je i ovo dete mirno, osim ako nije ustajalo da radi; u ovom slučaju medjutim, nije izdržalo i linija odjednom pada ispod. Treba obratiti pažnju da u

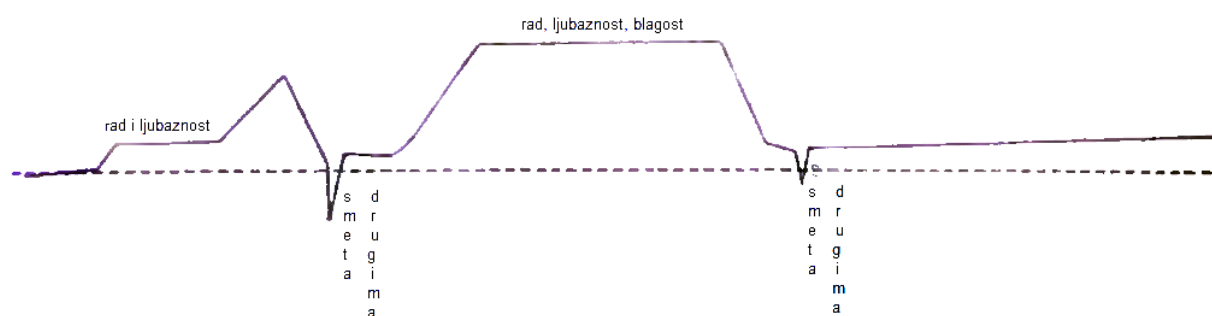
neregularnom toku ovog dijagrama možemo pratiti period lakšeg rada koji prethodi periodu težeg rada (okvir za oblačenje, geometrijske figure) između kojih je najveći pad u nemir.

KRIVA RADA VEOMA SIROMAŠNOG DETETA, SKORO POTPUNO ZANEMARENOG OD STRANE RODITELJA I VEOMA NEMIRNOG

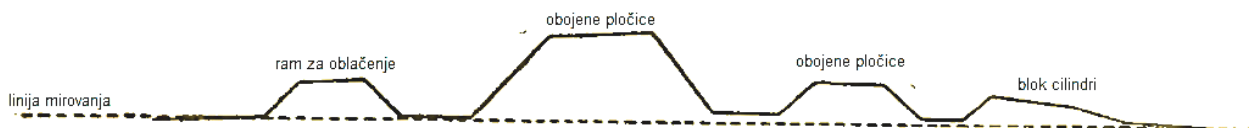
Ovo dete izgleda da ima tendenciju da uči od drugih; ono odlazi od rada ili ga rad privlači samo na kratko; i izgleda nesposobno za direktno podučavanje. Kada se pokuša sa podučavanjem ono napravi grimasu i otrči. Luta okolo, smeta ostaloj deci i izgleda potpuno neuktorivo; ali sluša pažljivo lekcije koje učiteljica daje drugoj deci.

Napredak ka redu

Kada počne sa radom, pošto je naučilo kako, ovo dete nastavlja i normalan proces je jasan na dijagramu; preliminarni rad, pauza (tokom koje se dete lako i odmah vraća svojoj navici da smeta ostaloj deci), zatim linija velikog rada, i konačnog odmora (tokom koga se međutim dete vraća svom karakterističnom ponašanju). Sumiranje dijagrama pokazuje ne samo interesovanje za rad, već zabeleženu ljubaznost; dete nije samo mirno, već se čini da je puno blaženstva i blagosti, jer na vrhuncu svog rada stalno gleda ka svojim drugarima i šalje male poljupce prstima, ali ne smetajući im. Izgleda kao da izvor ljubavi kulja iz unutrašnjeg zadovoljstva, iz dubine duše koja je prvobitno izgledala gruba i surova.

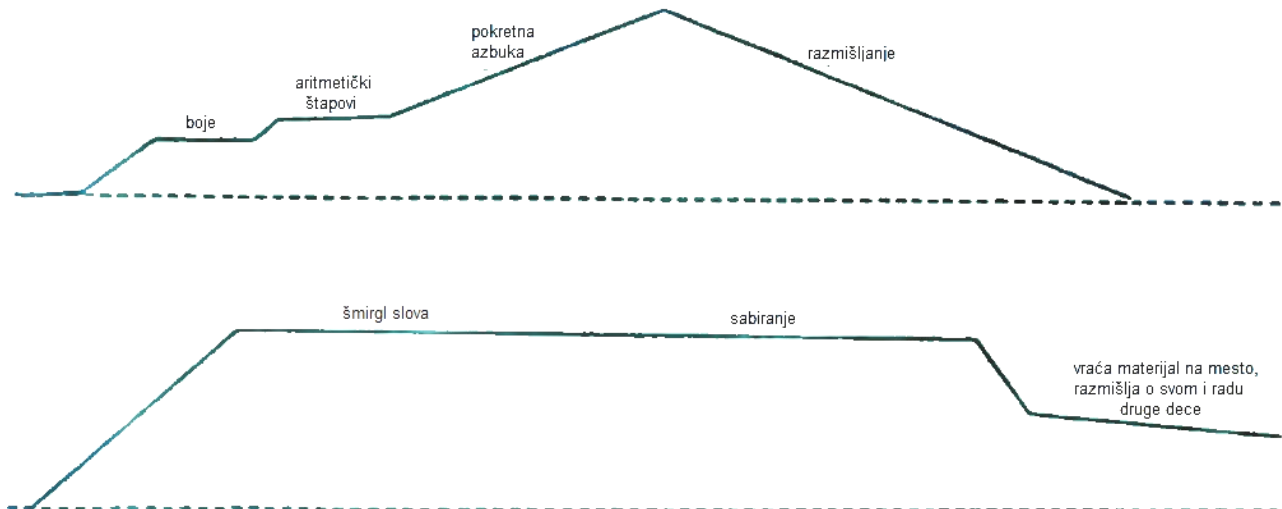
KRIVA RADA DETETA SA SLABOM LIČNOŠĆU

Dijagram čine linije koje se dižu i padaju iznad linije mirovanja; nedostaje jedinstvo linije a time i jedinstvo napora. Kulminirajuća tačka rada je dostignuta posle preliminarnog lakšeg zadatka; a složenija vežba (boje) je kratko nastavljena pošto je veliki polet iscrpljen. Faza odmora nije jasno definisana: dete se vraća lako vežbi (cilindrima). Određena slabost karaktera se ispoljava u neodlučnom mentalnom procesu. Dete čini mnogo uspešnih pokušaja da se uzdigne, ali ne može niti da učini odlučan, energičan napor, niti da donese konačnu odluku da prekine rad. Ono je mirno ali nije ni živahno ni spokojno, niti pokazuje jake impulse ljubaznosti.

TOK NAPRETKA

Kada je cela grupa disciplinovana može se posmatrati tok razvoja unutrašnjih aktivnosti. Mora se imati na umu da material za razvoj omogućava postepene vežbe, od osnovnih vežbi za edukaciju čula do vežbi pisanja, računanja i čitanja. Deca slobodno biraju vežbu koju žele, ali samo onda kada im je učiteljica pokazala vežbu, dakle biraju samo one predmete koje znaju da koriste. Učiteljica, posmatrajući ih, vidi kada je dete dovoljno zrelo za napredniju vežbu i pokazuje mu, ili dete počne samo, pošto je posmatralo stariju decu. Ovo moramo imati na umu da bi pratili napredak u radu.

Dve krive pokazuju faze najvećeg razvoja u poredjenju sa osnovnom krivom uredjenog rada. Stanje nemira izmedju lakog i težeg rada nestaje; dete deluje sigurnije u sebi; ide pravo i spremno do izbora za kulminirajuću vežbu.

Zato, dve sukcesivne faze neprekinutog rada ostaju; jedna se može nazvati fazom pripreme, druga fazom ozbiljnog rada. Faza pripreme traje kratko, faza rada duže; period odmora, sa svojim karakterističnim raspoloženjem i vedrinom, je posle završetka maksimalnog napora. Sa druge strane, nepromenjeno je da svaka spoljna smetnja dovodi do stanja zamora (nemira) kod deteta ili ono gubi pažnju.

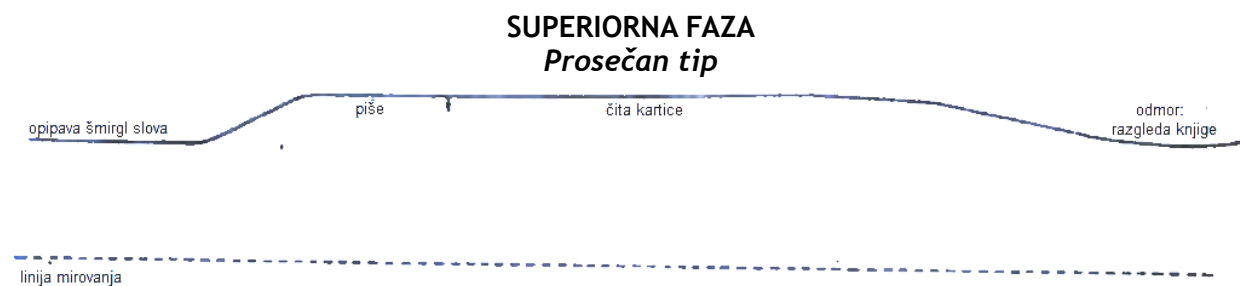
Na prvoj liniji se početni rad sastoji od dve lakše vežbe, koje traju kraće vreme, i od kojih dete direktno prelazi na ozbiljan rad. Finale je odmor pun razmišljanja; dete prestaje da radi ali posmatra svoju završenu vežbu dugo vremena u tišini; pre pripreme da ostavi materijal ili pošto je posmatralo svoj rad, ono tiho odlazi da posmatra rad ostale dece.

Na drugoj liniji je uočljiv paralelizam sa linijom mirovanja; dete nastavlja svoj rad skoro ravnomerno i jedina razlika izmedju početnog i ozbiljnog rada je u dužini trajanja. Period udublivanja zato postaje očigledan period unutrašnjeg rada, skoro kao period asimilacije ili unutrašnjeg sazrevanja. Posmatranje rada druge dece postaje veoma često, kao da dete spontano poredjenje sebe sa drugima, ili kao da se razvija aktivno interesovanje za posmatranje okoline; period otkrivanja. Možemo reći da dete proučava sebe u svojoj proizvodnji i oseća zajedništvo sa drugom decom i okolinom.

U ovoj fazi će završetak celog ciklusa imati sve veći uticaj na ličnost deteta. Ne samo da je dete podstaknuto na rad koji uključuje veliku koncentraciju odmah posle kulminirajućeg napora; dete zadržava stalno ponašanje vezano za misao, unutrašnju ravnotežu, stalno interesovanje za okolinu. Postaje ličnost koja je dostigla viši nivo evolucije. Ovo je period kada dete počinje da gospodari sobom i ulazi u fenomen poznat kao fenomen poslušnosti. Dete može da poslušna, odnosno, može da kontroliše svoje aktivnosti i da ih usmerava u skladu sa željama druge osobe. Može da prekine sa radom kada je potrebno a da ne pokaže znake zamora. Pored toga, rad je

postao stalan način ponašanja i dete ne može više da podnese da bude dokono. Kada na primer pozovemo dete koje je u ovoj fazi na lekciju za učitelje, u kojoj je dete predmet istraživanja, ono spremno poslušna šta se traži, na primer merenje visine, glave, itd, i uradi traženu vežbu, uvek reagujući sa interesovanjem, a ne samo sa podnošenjem, kao da svesno sa nama saradjuje. Ali ako treba da čeka, sedeći dok nije pozvano, dete ne može da sedi; ono radi sa nečim. Neaktivnost je nešto što više ne može da toleriše. Često, dok čekaju, deca uzimaju rame za oblačenje, ili pokriju pod rečima od pokretne azbuke; a neka deca crtaju. Sve je ovo sada izraz inteligentne aktivnosti koja čini deo njihovog fizičkog organizma.

Ali da bi se obezbedio nastavak ovog ponašanja i razvoj ličnosti neophodno da realan zadatak bude obavljan svakog dana; jer iz kompletnog ciklusa aktivnosti, iz sistematske koncentracije, dete razvija ravnotežu, gipkost, prilagodljivost, i kao rezultat moć da se bavi višim aktivnostima, kao što su one koje usmerene na čin poslušnosti. Deca uvek imaju potrebu za periodom koncentracije i ozbiljnim radom iz koga nastaje kapacitet za konačni razvoj. Sledeći dijagram pokazuje veoma visoku fazu dečijeg razvoja.

Čak i pripremni rad je sada višeg reda: čim dete dodje u školu, ono će izabrati, na primer, slova, ili će pisati a zatim (njegov glavni rad) čitati. Za odmor će izabrati inteligentan odmor, kao što je razgledanje ilustrovanih knjiga.

Sva njegova intelektualna zanimanja su višeg reda, kao i njegove moralne osobine (poslušnost, mirnoća, postojanost). U odnosu na liniju mirovanja kao liniju razvoja, sada je ovaj nivo postao viši.

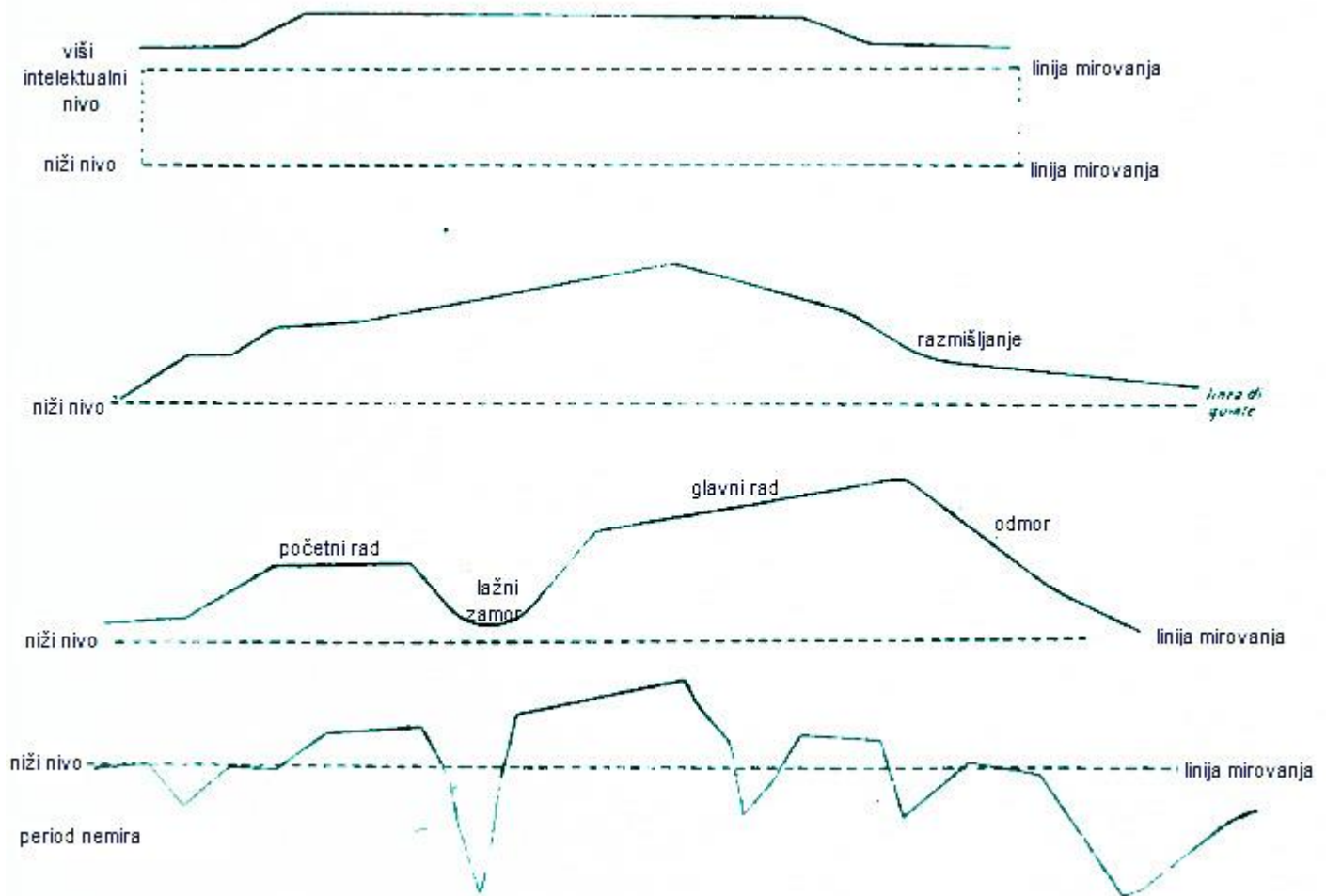
U odnosu na superiornu fazu, linija rada sada postaje prava, paralelna sa linijom mirovanja.

U medjuvremenu je utvrđeno da je moguće odrediti stepene razvoja, ili prosečan unutrašnji razvoj, pomoću koga se mogu istraživati individualne varijacije. Kod prvobitnog tipa osnovna karakteristika je nemirno ponašanje i nemogućnost koncentrisanja i usmeravanja pažnje. Tada nema prave linije rada i osnovni deo dijagrama je ispod linije mirovanja. Kod tipa kod koga se pojavio fenomen stalne pažnje i koncentracije vezan za vežbu, pojavljuje se prosečni karakteristični dijagram normalnog uredjenog rada na prvom nivou; na primer, preliminarni rad prati period nemira, a onda revnostaan rad praćen stanjem duševnog mira.

Posle toga razlikujemo drugi nivo sa karakterističnim nestankom perioda nemira, i marljiv rad je bliži posmatranju; ovo je nivo otkrića, opšteg posmatranja, poslušnosti; rad je postao navika. Ovaj nivo je praćen opštim uzdizanjem, koje se prepoznaje po izboru višeg preliminarnog rada; disciplinovano ponašanje je postalo navika. Tokom ovog napretka dijagram rada teži da postane prav i paralelan sa linijom mirovanja.

REKAPITULACIONA TABELA RAZVOJA *Dijagrami prosečnog razvoja*

Podizanje nivoa ravni je vezano za kvalitet naprednijeg intelektualnog rada; i jačanje linije je vezano za kvalitet unutrašnjeg gradjenja i organizacije ličnosti; kvaliteti kao što je moralni red, spokojstvo, disciplina, samo-kontrola manifestuju se u poslušnosti i različitim aktivnostima deteta.

Kada rad postane navika, intelektualni nivo brzo raste, i organizovan red dovodi do dobrog ponašanja kao navike. Deca tada rade na uredjen način, postojano i disciplinovano, stalno i prirodno; stalan, miran i živahan rad fizičkog organizma podseća na ritam disanja.

Središnja tačka, centar ovog gradjenja ličnosti je rad u slobodi, u skladu sa prirodnim željama unutrašnjeg života; tako je otkriveno da je sloboda u intelektualnom radu osnova unutrašnje discipline. Veliki uspeh u dečijim kućama je stvaranje disciplinovane dece.

Unutrašnja organizacija obezbedjuje poseban tip, ili karakter, potreban da bi se nastavilo sa slobodnim vežbama aktivnosti radi osvajanja kulture kroz sukcesivne faze.

Period osnovne škole je prirodan nastavak Dečjih kuća. U njima je ponašanje navika koje se nastavlja na i sjedinjuje sa ranijom radnom navikom. Zato bi bilo dovoljno predstaviti materijal za dalje upoznavanje kulture i dete, polako vežbajući sa njim, prelazi od jedne intelektualne kulturne faze do druge.

Razlika koja se pokazuje izmedju sukcesivnih faza nastaje zbog intelektualnog interesovanja koje više nije samo impuls ka vežbanju ponavljanjem vežbe, već viši interes usmeren na rad kao takav, sa tendencijom kompletiranja spoljnog rada, ili završavanja oblasti znanja kao celine. Sada dete stvara i traži stvari organizovane u njima. Na primer, želi da sastavi figuru pomoću kombinacije

geometrijskih figura sa metalnim šablonima, i posveti se ovom radu sa velikim intenzitetom dok ga ne završi. Ponovo vidimo dete koje je sedam ili osam dana zaredom okupirano istim radom. Drugo dete se zainteresuje za brojeve ili aritmetički okvir i bavi se istim poslom danima, dok njegovo znanje o tome nije sazrelo.

Na osnovu unutrašnjeg reda koji nastaje usled unutrašnje organizacije, mozak zatim gradi zamak sa istom mirnom lakoćom sa kojom živi organizam raste spontano posle rođenja.

Za sada možemo samo dati ideju o praktičnoj primeni za određivanje prosečnog nivoa unutrašnjeg razvoja prema uzrastu. Potrebno je mnogo daljih savršenih eksperimenata, u kojima bi homogena grupa dece, potpuno odgovarajuća sredina i edukovani učitelji imali odgovarajući materijal za posmatranje. Onda bi studenti mogli da se bave naučnim radom, za koji bi bilo karakteristična preciznost veća i od one koja je sada moguća pri merenju tela i davanju matematičkog proseka rasta.

Moramo međutim uzeti u obzir da indikacije danas dostupne predstavljaju dug, sistematski težak rad, i da se zasnivaju na još većem radu nalaženja spoljnih materijalnih sredstava za prirodni razvoj. Ovo nam daje ideju o teškoći u naučnim istraživanjima, za koja mnogi još uvek smatraju da je moguće vršiti pomoću proizvoljnih i veštačkih testova kao što oni koje vrše Binet i Simon.

Vodič za psihološko posmatranje

RAD - zabeležiti kada je dete počelo da se zanima nečim određeno vreme
Sa kojim predmetom radi koliko dugo (sporost u završavanju i ponavljanje iste vežbe);
Indicidualne karakteristike u radu sa predmetom;
Kakvim vežbama se bavi u toku istog dana i sa koliko istrajnosti;
Da li se pojavljuju periodi spontanog rada i koliko dana traju;
Kako ispoljava želju za napretkom;
Koje vežbe bira prema redosledu, radeći na njima stalno;
Upornost u radu uprkos dešavanju u okolini koje bi moglo da mu poremeti pažnju;
Da li pošto je namerno prekinuto dete nastavlja sa vežbom.

PONAŠANJE - zabeležiti stanje reda ili nereda u ponašanju deteta
Njegove neuredjene radnje.
Da li se promene ponašanja dešavaju tokom razvoja fenomena rada
Da li se tokom pojavljivanja uredjenog ponašanja se javlja radost ili ispoljavanje ljubazosti.
Uloga koju dete ima u razvoju druge dece.

POSLUŠNOST - zapisati da li dete odgovara kada je pozvano
Da li i kada dete počinje da učestvuje u radu drugih putem inteligentnog napora
Zapisati kada poslušnost postane stalna
Zapisati kada se učvrsti poslušnost za komande
Zapisati kada dete sluša sa željom i radošću
Zapisati vezu između različitih fenomena poslušnosti u njihovim stepenima
(a) u odnosu na razvoj rada;
(b) u odnosu na promene u ponašanju.